

«Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»: виклики війни

Олександр Ключев *

* Д-р юрид. наук, проф., Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

DOI: [10.32353/khrife.2.2022.01](https://doi.org/10.32353/khrife.2.2022.01) УДК 001.89:343.98
Надійшло 17.06.2022 / Прийнято до друку 17.06.2022 /
Доступно онлайн 30.06.2022

Зараз ви маєте нагоду ознайомитися із 27-м випуском збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики». Це вже другий номер, який редакція видає під час російської війни проти України. Співзасновники видання — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» і Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого — упродовж 22 років дотримуються періодичності наукового видання, і навіть війна не здатна завадити цій благородній справі.

Століття випробувань, закарбовані на сторінках світової історії, не позбавили український народ незламності, силу духу та звитяги, навпаки — загартували націю. Попри численні біди, яких зазнала наша державність на шляху свого утвердження, українці долали всі перепони та ще з більшим натхненням і подвійною силою відновлювали державу за всіма напрямками — соціально-політичним, законодавчо-правовим, промислово-економічним, культурно-освітнім і науковим. Наука завжди відіграє провідну роль у прогресивному поступі будь-якої країни, видатні вчені кожної держави відомі та шановані в усьому світі, і українські науковці — не виняток із цього правила.

У воєнний час вітчизняна наука зосереджена на головному — інноваційному й технологічному розвитку заради здобуття перемоги та відновлення України. Тому українська наукова спільнота гідно приймає виклики воєнного часу: оперативно реагує на нагальні запити та розв'язує актуальні проблеми навіть під час війни із російськими загарбниками.

Сьогодні Україна й українці обстоюють не тільки свою незалежність чи вибір європейського, цивілізованого шляху — сьогодні точиться широкомасштабна війна за саме існування нашої держави, за право її громадян на національну ідентичність. У будь-якій суверенній, демократичній, соціальній і правовій державі для формування свідомого громадянського суспільства й забезпечення правової розбудови країни важливий щабель посідає розвинена юридична наука, головне призначення якої полягає у проведенні досліджень державно-правових проблем і виробленні пропозицій з удосконалення правового регулювання суспільних відносин. У воєнний час змінюється законодавство, виникають нові нагальні питання, які потребують негайного розв'язання — щодо адміністративних процедур і тимчасового переміщення осіб, роботи бізнесу і органів місцевого самоврядування, прав і обов'язків різних категорій громадян.

Члени редакційної колегії збірника, незважаючи на будь-які перешкоди, а наразі — ще й виклики воєнного часу, неухильно дотримуються світових стандартів і вимог, що висуваються до наукових часописів. Зокрема, від випуску до випуску збільшується кількість бібліографічних і реферативних баз даних, у яких індексовано наше видання, що позитивно впливає на поширення оприлюднених у збірнику матеріалів світовим науковим середовищем.

Станом на сьогодні збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» індексовано у багатьох міжнародних наукометричних базах: *Academic Research Index (ResearchBib)*, *Academic Scientific Journals Indexing*, *Academic Search Engine «RefSeek»*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *Central and Eastern European Online Library (CEEOL)*, *CiteFactor*, *CORE*, *Crossref*,

Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD), *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *ERIH PLUS*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Google Scholar*, *Index Copernicus International*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *Polska Bibliografia Naukowa*, *WorldCat* і Реєстрі наукових видань України. Повнотекстові мережеві версії збірника розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін. Збірник також індексовано на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI.

Сторінки збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» містять підсумки теоретичних і практичних напрацювань з актуальних питань судової експертизи та криміналістики. Тематична спрямованість видання охоплює сучасні експертні та правові проблеми судової експертизи; нагальні питання кримінального процесу та криміналістики; особливості організації експертного забезпечення судочинства в Україні; наукові розвідки в галузі експертних досліджень, технології, методики й методи судових експертиз; актуальні прикладні розробки щодо проведення окремих видів судових експертиз; оглядову інформацію про практику іноземного судочинства й експертології тощо.

На особливу увагу заслуговують статті цього випуску, у яких автори розв'язують проблеми права, кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи, що постали на часі через війну в Україні. Дослідження судової практики, правові реформи, питання із забезпечення наріжних прав і свобод людини в умовах війни, дотримання

норм міжнародного права — усе це науковці досліджують у новому світлі й у нових реаліях.

Стаття, що відкриває вже традиційний розділ із дослідницькими матеріалами, за авторства докторки юридичних наук, професорки **Оксани Капліної** та докторки юридичних наук, доцентки **Світлани Шаренко** присвячена кримінальному процесуальному аспекту проблем відшкодування шкоди, завданої громадянину внаслідок збройної агресії. У статті розглянуто проблеми відшкодування шкоди, завданої Україні збройною агресією Росії, які актуальні не лише для правозастосовної практики зокрема, а й для держави загалом. Розпочата 24 лютого 2022 року Росією проти України безпрецедентна за масштабністю (порівняно із Другою світовою та рештою війн ХХІ ст.), жорстока за сутністю, несправедлива за метою повномасштабна війна, яку агресори намагалися приховати від усього світу під назвою «спеціальна військова операція», уже спричинила та щодня продовжує завдавати масових руйнувань і пошкоджень житлу й іншій власності громадян України, що справедливо прагнуть відшкодувати завдану шкоду. У статті наведено дані Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Київського інституту економіки, Офісу Генерального прокурора, які свідчать про масштабність цієї трагедії для України. У межах розпочатих кримінальних проваджень шкоду відшкодовують шляхом заявлення цивільного позову. Утім, специфікою підстав заявленого позову зумовлено виникнення певних ризиків для потерпілого, проблем правозастосування та реалізації слідчим, прокурором своїх повноважень. Зокрема, складнощі можуть полягати в неможливості здійснення огляду місця події, що негативно

позначається на встановленні завданої шкоди. Проблемним також є визначення шкоди, завданої внаслідок руйнування чи знищення житла або іншого володіння особи, оскільки це потребує проведення значної кількості експертиз, а масштабність руйнувань відтерміновує отримання результатів таких експертиз на невизначений строк. У результаті проведеного дослідження науковиці сформулювали пропозиції щодо механізму відшкодування завданої шкоди, а також запропонували слушні зміни й доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства.

Наступною статтею в розділі дослідницьких матеріалів є стаття доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника **Михайла Шепітька**, у якій автор досліджує актуальну для сьогодення України тему — сучасний стан розслідування воєнних та інших злочинів, спричинених російською агресією проти нашої держави. Науковець звертає увагу на національний, іноземний і міжнародний характер розслідування таких злочинів, що свідчить про їх масштабність та складність. Мету дослідження зумовлено початком агресивної неспровокованої широкомасштабної війни Росії проти України та необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності винних у її розв'язанні осіб.

Особливу увагу приділено нагальній потребі для України ратифікувати й імплементувати Римський статут Міжнародного кримінального суду — задля уникнення ускладнень з оцінюванням суспільно небезпечних дій згідно з Кримінальним кодексом України й вимогами Міжнародного кримінального суду та з метою створення правового підґрунтя для притягнення агресора до кримінальної відповідальності.

У цьому контексті вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство потребує змін, які сприятимуть спрощенню проведення слідчих і судових дій в умовах воєнного стану, а також запровадження електронного правосуддя (зокрема, використання відеозв'язку й забезпечення інформації під час передавання та збирання доказових даних).

Статтю кандидатки біологічних наук, старшої наукової співробітниці **Лариси Деречі, Олександра Борзова** й експерта-криміналіста Національного Інституту Криміналістичних Експертиз **Флоріна Русіторіу** (Румунія) присвячено актуальній проблемі розроблення методики проведення судово-біологічної експертизи із визначення таксономічної належності волосся тварин за допомогою сучасних методів дослідження, що надає нові можливості для проведення подібних експертиз. Застосування запропонованих методів сприяє виявленню додаткових об'єктивних критеріїв у разі порівняльного дослідження речових доказів волосся тварин, що допомагає розв'язати більшу кількість питань, поставлених під час призначення судово-біологічної експертизи. Автори обґрунтували можливість встановлення таксономічної належності волосся тварин за допомогою інструментальних і мікроскопічних методів — зокрема, сканувального електронного мікроскопа, який дає змогу експертам-біологам вивчати поверхні об'єктів тваринного походження як значних лінійних розмірів, так і мікрочастинок у широкому діапазоні прирощень (від $10\times$ до понад $200\,000\times$), забезпечуючи роздільну здатність до 10^{-9} м. Отримання загального зображення поверхні й вибір відповідних ділянок для деталізації (за максимально можливих збільшень) не потребує істотного переналаштування приладу. Значна глибина різкості дає

деталізовані зображення різних поверхонь із розвиненим рельєфом (злами; сліди механічних пошкоджень; морфологічні особливості поверхневих структур, що періодично відтворюються). Запропонована методика дослідження волосся тварин суттєво розширить можливості експертизи зазначених об'єктів: зменшить час і збільшить точність проведення таких досліджень, а також дасть змогу поповнити ілюстративний матеріал (наприклад, мікрофотографіями кутикули волосся видів тварин, що часто зустрічаються).

Матеріал кандидата технічних наук, провідного наукового співробітника **Олександра Коломійцева**, кандидата медичних наук **Віктора Сапелкіна**, доктора філософії та фахівця з балістики **Павела Гіверца** (Балістична лабораторія поліції Ізраїлю) і старшого наукового співробітника **Олександра Германа** присвячено вельми актуальній під час війни темі — дослідженню уражаючих властивостей куль калібру .22 Long Rifle, а також фрагментів таких куль після рикошету від різних видів поверхонь. Експериментальні дослідження дали змогу виявити особливості й умови, за яких відбувається фрагментація безоболонкових малокаліберних куль, а також визначити швидкість польоту куль і їх фрагментів після ударно-контактної взаємодії з перешкодами різних видів. Особливу увагу приділено дослідженню характеру взаємодії куль і їх фрагментів після рикошету із в'язко-пружним середовищем, що імітує біологічні тканини тіла людини. Установлено, що енергетична концепція ураження біологічної цілі та критерії її оцінювання під час дослідження уражаючих властивостей куль після рикошету мають обмежене застосування, оскільки не завжди можна достеменно визначити початкові умови влучання як самих куль, так і їх окремих

фрагментів. Здобуті результати експериментальних досліджень і натурних випробувань дали змогу сформуванню альтернативний критерій оцінювання ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, яких людина зазнала внаслідок влучання свинцевих малокаліберних куль після рикошету. Ним є довжина ранового каналу, спричиненого кулею чи її фрагментами внаслідок їх влучання в тіло людини після рикошету. Запропоновано розрахунковий метод обчислення довжини ранового каналу, який можна застосовувати в експертній практиці для визначення потенційної шкоди життю та здоров'ю людини.

У розділі збірника з науковими нотатками також розглянуто актуальні проблеми сучасної науки: його розпочато статтею кандидатки юридичних наук, доцентки **Олени Александренко**, присвяченою значенню й можливостям застосування криміналістичного аналізу для розслідування злочинів. Позитивними прикладами зі слідчої практики доведено ефективність і доступність згаданого методу. Водночас авторка наводить недоліки й особливості використання в розслідуванні методу криміналістичного аналізу. У роботі наголошено на необхідності комплексного розв'язання проблеми методичного забезпечення використання криміналістичного аналізу всіма зацікавленими державними органами із залученням необхідного наукового потенціалу для проведення відповідних досліджень і підготовки практичних рекомендацій з метою забезпечити належні умови для ефективного розкриття та розслідування злочинів.

Наукову працю старшої наукової співробітниці **Алли Клімчук**, кандидатки хімічних наук, провідної наукової співробітниці **Ольги Буй**, провідної судової експертки **Ольги Пашкової** у спів-

праці з експертом Національної поліції Іспанії **Хосе Мануелем Колодрасом** присвячено дослідженню виноградних і плодово-ягідних вин та виявленню їх фальсифікації. Автори зауважують, що на початку дослідження невідомої рідин передусім необхідно визначити природу об'єкта дослідження, що можливо тільки за умови виявлення характерних для нього ознак. Із цією метою дослідники склали перелік органічних кислот, наявних у складі виноградних і плодово-ягідних вин, і шляхи визначення таких кислот; навели ознаки фальсифікації вин за допомогою додавання барвників та запропонували методи виявлення можливої фальсифікації. Оскільки однією з вимог, висунутих до судової експертизи, є обов'язкове підтвердження результатів аналізу не менше ніж двома достовірними методами, то у статті розглянуто варіанти дослідження деяких синтетичних барвників із застосуванням методу тонкошарової хроматографії й ІЧ-спектроскопії.

У наступному матеріалі **Наталія Панченко**, **Ірина Гордієнко** та **Ольга Грек** розглянули питання судової економічної експертизи з питань обліку пального у Збройних силах України, що є надзвичайно важливим та актуальним у сучасних умовах. Від першого дня вторгнення російські загарбники цілеспрямовано знищують українську виробничу (зокрема, нафтопереробну) і соціальну інфраструктуру. Дефіцит пального в Україні відчули не тільки пересічні громадяни. Фактично нашій державі доводиться з нуля вибудовувати нову інфраструктуру постачання нафтопродуктів через західні кордони. Тому ефективно розв'язання питань використання пального військовими частинами Збройних сил України в обставинах російської агресії здатне безпосередньо вплинути на боєздатність нашої

держави. У статті авторки зазначили особливості обліку й руху військового майна, характерні для правил прийому, обліку, видавання та списання матеріальних цінностей у Збройних силах України, а також навели доволі докладний перелік законодавчих та нормативно-правових актів, якими мають керуватися у своїй професійній діяльності економісти-експерти, обліковуючи військове майно.

У своїй статті старший науковий співробітник, аспірант **Артем Кошкарів** розглядає питання, які стосуються визначення технічної несправності гальмової системи транспортного засобу під час проведення автотехнічної експертизи. Окреслено особливості підготовки та призначення судової автотехнічної експертизи технічного стану транспортних засобів, спрямованої на з'ясування технічного стану гальмової системи транспортних засобів, підготовку вихідних даних та об'єктів дослідження. Сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації із використання спеціальних знань під час проведення дослідження технічного стану гальмової системи транспортних засобів і виявлення несправностей; визначено причинний зв'язок між діями водія та задокументованими несправностями гальмової системи транспортного засобу тощо.

Автори ще однієї наукової праці, **Ольга Брендель** і **Костянтин Нікулін** (обидва — Україна) та докторка філософії в галузі філології **Ельвіра Асланова** (Грузія) дослідили можливості експертизи відео- та звукозапису для формування доказів у разі розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. В умовах загарбницької війни, що точиться на території України внаслідок російської агресії, суспільно небезпечна та глобальна проблема тор-

гівлі людьми й загострення різних видів експлуатації людей набула значної актуальності. Співавтори розглянули поширені помилки у процесі отримання доказів суб'єктами розслідування, які призводять до втрати значної частини таких доказів на етапі судового розгляду. Основну увагу зосереджено на особливостях і сучасних можливостях застосування судової експертизи відео- та звукозапису під час розслідування подібних злочинів, а також докладно розглянуто, яку саме інформацію із досліджуваних записів і з якою метою слідчі органи використовують у справах, пов'язаних із торгівлею людьми. Автори ретельно проаналізували завдання, вирішувані експертизою відео- та звукозапису, і їхню роль у правоохоронній діяльності для подальшого використання в судочинстві. На підставі досліджених матеріалів акцентували увагу на результатах експертиз, які дають змогу розв'язати актуальні питання щодо кваліфікації діянь та обставин скоєних злочинів у сфері торгівлі людьми й експлуатації людей, а також щодо зміцнення доказової бази у справі. Запропонували низку вимог, яких необхідно дотримуватися для належної підготовки матеріалів до подальшої експертизи відео- та звукозапису.

Матеріал науковця із Вірменії **Арсена Багдасаряна** присвячено дослідженню відбитків пальців і долонь рук за допомогою спеціальних пристроїв *Projectina Docustat DS-210* і *Regula 4305*. Автор виокремив та описав характерні особливості технологічного дослідження відбитків пальців і долонь рук, ретельно проаналізував методичний підхід, що дає змогу виконувати експертні дослідження, не зашкоджуючи цілісності паперового носія, на якому залишено відбитки. У статті наведено результати проведених досліджень, які

акцентують увагу на ефективності використання пристроїв *Projectina Docustat DS-210* і *Regula 4305* у судово-експертній практиці.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» вдячна авторам надісланих для публікації матеріалів, які дотримуються належного рівня формальних і етичних вимог до подання наукових статей для оприлюднення. Згадані норми обумовлено стандартами якості наукових робіт і правилами їх викладення, загальноприйнятими у світовому науковому товаристві, зокрема — публікаційними принципами *Publishing Ethics Resource Kit (PERK)*, ре-

комендаціями *Elsevier*, Комітету з етики публікацій (*Committee on Publication Ethics, COPE*), Етичним кодексом ученого України, а також досвідом роботи іноземних та українських професійних спільнот, наукових організацій, редколегій і редакцій видань. Ми цінуємо внесок кожного науковця у розвиток збірника «Теорія та практики судової експертизи і криміналістики»: здійснюючи правове забезпечення судово-експертної діяльності, ми спільно будуємо й укріплюємо фундамент верховенства права сучасної та майбутньої України.

Запрошуємо всіх до співпраці!

Разом ми переможемо!

Слава Україні!

Ключев, О. (2022). «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»: виклики війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (27). С. 5—11. DOI: 10.32353/khrife.2.2022.01.